

ELFELEJTETT ÍRÓ ELFELEJTETT REGÉNYÉRŐL

Farkas Geiza születésének 100. évfordulójára

Petőfi még a múlt században azért szidta őseinket, hogy olyan »ünneplő vasárnapi nép vagyunk«. Sok idő telt el azóta, változtak a korok, változtak az emberek, s ma már egy-egy fontosabb évfordulóról is gyakran megfelleledkezünk. Talán közhely, de így van: rohanó századunkban annyi minden érint és érdekel bennünket. Tegyük most kivételt, és emlékezzünk arra az emberre, íróra, szociológusra, akinek a jugoszláviai magyar irodalom kezdeti korszakában eléggé fontos szerep jutott.

Kevesen élnek ma már azok közül, akik ismerték Farkas Geizát, az eleméri földbirtokost, még kevesebb azoknak a száma, akik olvasták vagy olvassák *A fejnélküli ember* c. regényét. Születésének 100. évfordulója alkalmából beszélnünk kell róla, emlékeztetnünk kell rá az ifjabb nemzedékeket. Szülőkben hazánkban, Vajdaságban nem volt kis jelentőségű a munkássága, mert a legnehezebb évekhez, az 1920—1933 közötti időszakhoz fűződik. Egyike volt azoknak, akik Szenteleky Kornél hívó szavára kész volt részt venni az itt oly nehezen alakuló magyar irodalmi élet megteremtésében, aki novellával könyvismertetővel, különböző tárgyú cikkekkel s végül egyetlen regényével, *A fejnélküli emberrel*, próbálta megmozgatni, olvasóvá nevelni a vajdasági embereket. Áldozatosága, önzetlen segítőkészsége ma már éppoly nyilvánvaló, mint nagy tudása, olvasottsága, szociológiai-pszichológiai jártassága. Ezekről egyetlen regénye is tanúskodik.

Nem itt született, hanem Budapesten, 1874-ben, de ide jött 1919-ben, a Tanácsköztársaság bukása után. Itt élt, és itt is halt meg 1942-ben, a mai Zrenjaninban.

Egyetlen regényével indult meg a Kalangya Könyvtár sorozata. Talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy ez volt az első vajdasági magyar regény, amelynek nincs különösebb szépirodalmi értéke, de két más szempontból annál jelentősebb. Érdekes a pszichológus számára, mert egy pszichopatológiai esetet mutat be Nagybáti György, a főszereplő sorsán keresztül; érdekes Vajdaság társadalmi múltja szempontjából, mert a couleur locale hatja át. Ezért kell a szerzőről és a műről egyaránt beszélnünk itt és most, hisz kevés mű született a két világháború között, amely ilyen őszintén és sokoldalúan mutatná be múltunk egy korszakát.

FARKAS GEIZA ÉS SZENTELEKY KORNÉL

Kezdjük azzal, hogy megkíséreljük föleleveníteni kettőjük kapcsolatát. Farkas Geiza húsz évvel volt idősebb irodalmi életünk szervezőjénél, Szentelekyknél. Az akkori közlekedési viszonyok mellett messze éltek egymástól, Szenteleky Oszivácon, Farkas Eleméren, illetve Becskerekén. Irodalmi ér-

deklődésük sem azonos. Farkas tudós, szociológiával, pszichológiával foglalkozott inkább, Szentelekyt a költészet, a művészetek vonzzák. Mindezek ellenére közel kerültek egymáshoz, mert Szenteleky a kezdeményező szerepét vállalta irodalmunkban, Farkas pedig örömmel kapcsolódott be a munkába. Az 1920-as évek elején már közölt tőle írásokat a Szabadkán megjelenő Bács megyei Napló, de elképzeltük, milyen öröm érthette, amikor 1928-ban megkapta Szenteleky levelét, hogy vegyen részt a Vajdasági Írás megindításában. A Vajdasági Írást Csuka Zoltán és Szenteleky Kornél hozták létre 1928-ban mint a Képes Vasárnap irodalmi mellékletét. Szenteleky 1927—1933 közötti levelezésében találunk erre vonatkozó adatokat. A levélgyűjteményben sajnos nincs egyetlen Farkas Geizához szóló levél sem, ennek ellenére mintegy ötven levélből, amelyeket különböző személyeknek küldött Szenteleky, az derül ki, hogy sokra becsülte Farkas Geizát.

Szenteleky Csuka Zoltánhoz írott leveléből idézünk: »... különösen Farkas Geiza hitese, elismerő levele esett jól...« Később: »... egyedül Geiza bácsi szorgalmas«.

Szenteleky mozgósította a Vajdaságban élő írogató embereket, hogy minél színvonalasabb irodalmi újságot adhasson ki. De nem elégedett meg azzal, hogy írásait közölje, hanem az ismertebbeket, akik már irodalmi vagy tudományos múlttal is rendelkeztek, szerette volna bemutatni az olvasóknak. Ennek érdekében indítja meg a Vajdasági Írásban a *Vajdasági vártán* című rovatot, és felkéri a becsei dr. Draskóczy Edét, hogy vállalja Farkas Geiza írói portréjának megírását. 1929. június 3-án írta Draskóczynek: »Nagyon szeretném, ha Geiza bácsiról beígért tanulmányod a júliusi számba elkészülne. Azt hiszem, ezzel tartozunk neki.«

A Vajdasági Írás önállósítása szempontjából is tárgyalt Szenteleky Csukával, Draskóczyval. Szeretné, ha a lap név szerinti tulajdonosa Farkas Geiza lenne, viszont a lap valóságos tulajdona az itteni magyar társadalom kezébe menne át. Minden bizonnyal azért esett Farkasra a választás és ez a nem kis felelősséggel járó feladat, mert tekintélynek tartották az eleméri földbirtokost, aki vagyona, jövedelme révén az akkori hatóságok előtt is jó garancia volt.

Amikor alig két esztendőn belül megszűnt a Vajdasági Írás, nem szakadt meg a kapcsolat Szenteleky és Farkas között. Együtt léptek fel irodalmi esteken, és az újonnan megindult irodalmi melléklet, A Mi Irodalmunk íróinak táborában is ott találjuk Farkas Geizát.

1931-ben Szenteleky azon fáradozik, hogy létre hozza a Magyar Közművelődési Egyesület írói szekcióját, a kezdeményező bizottságba is elvárja Farkast. A budapesti rádió 1932-ben egy vajdasági magyar irodalmi est sugárzását tervezte, Szenteleky Farkas Geizát kérte fel a bevezető tanulmány megírására.

A levelekből kiolvasható, hogy Farkas Geiza állandó, szorgalmas munkatársa volt Szentelekynek, s noha értékelte »Geiza bácsit«, de olykor bírálta is az írásait. Ezen nincs mit csodálkoznunk, hisz Szenteleky művészi érteke, esztétikai jártassága, ítéllete a szelektálástól sem riadt vissza, de soha senkit sem akart megsérteni, nehogy mint munkatársat elveszítse. Ezért tett néha engedményeket meggyőződése ellenére is, például így: »Legrosszabb esetben Geiza bácsi gyenge halottasnapos meséjét is közreadjuk« — írja 1932. október 16-án Csukának.

Ezen az őszön arról levelez Csuka Zoltánnal, hogy meg kellene indítani a Kalangya Könyvtárat. Első műnek Farkas Geiza »roppant érdekes regényét« ajánlja, amelynek közlésére előbb is gondolt a Kalangya c. folyóiratban. Ekkor már a regény kézírata Szentelekynél volt, s ettől kezdve ír, sürget Farkas érdekében, aki ebben az időben külföldön tartózkodott, Budapesten, majd Bécsben, s onnan érdeklődött regényének sorsa felől.

Ma már nehéz lenne kiderítenünk, hogy miért esett Szenteleky választása erre a műre, hisz Bori Imre is megjegyzi *A jugoszláviai magyar irodalom történetében*, hogy Szentelekynek többször változott a véleménye a regényről, de a kiadástól semmiképpen sem akart elállni. Ha a regényről írott leveleket olvassuk, a legtalálhatóbb értékelést a Kende Ferenchez írott levélben találhatjuk: »Geiza bácsi érdeklődik, mikor jelenik meg a *Fejnelküli ember*. (...) Regénye mindenképpen megérdemli a kiadást, noha megírása száraz, kopár, szinte művészietlen, de a felvett pszichopatológiai probléma roppant érdekes.«

Ezt el kell fogadnunk érvként, de arra is gondolhatunk, hogy más okok is lehetnek. Feltehetően ez a mű készen állt, más művekre is várt ebben az időben Szenteleky, például Radó Imre Gyóni Gézáról szóló regényére, de sürgetései, amelyeket fáradhatatlanul írogatott, nem jártak eredménnyel.

Az is valószínű, hogy Farkas Geiza sokévi együttműködését kívánta honorálni a regény kiadásával. Szentelekynek küldték el a mű kefélenyomatát, hogy a korrektúrát elvégezze, de nagy elfoglaltsága miatt erre nem vállalkozott. Hamarosan azonban már arról is gondoskodott, hogy megfelelő kritikuskok írjanak majd a regényről *A Mi Irodalmunkban* és a *Kalangyában*. 1933. március 21-én írja Draskóczynak Óbecsére: »Geiza bácsi regénye, a *Fejnelküli ember* hamarosan megjelenik, mint a Kalangya Könyvtár első kötete. Nagyon szeretném, ha a Kalangyában Te írnál erről a könyvről, melynek pszichopatológiai értékét és érdekességét Te tudnád legalkalmasabban, leghozzáértőbben kifejezni, mert az értékelésben okvetlenül szükséges ismerni Geiza bácsi nagy tudományos múltját és egész sajátos egyéniségét.«

Szenteleky nemcsak a regény sorsát viselte a szívéen, nemcsak értő s inkább méltató kritikáról gondoskodott, hanem még ugyanezen a napon írt Cziráky Imrénak Óbecsére: »Az ezüstkoszorúról már múltkori levele óta gondolkoztam, végül arra az elhatározásra jutottam, hogy Farkas Geiza bácsi lenne erre a legalkalmasabb. Érveim: 1. ő a legidősebb és a legtöbbet dolgozott (több mint húsz tudományos könyve jelent meg), 2. most jelenik meg *A fejnelküli ember* című regénye a Kalangya Könyvtárban. Ilyen nagyszabású patopszichológiai felépítésű regényt nemcsak a Vajdaságban nem írtak, hanem az egész magyar nyelvterületen sem. Híszem, hogy regényének külföldön is nagy sikere lesz.«

Draskóczyval még néhány levelet váltott a regényről. Megnyugtatta a felmerült kérdések kapcsán: »... állíthatom, hogy orvos-lélektani szempontból semmi kivetnivaló sincs a regényben...« A mű legnagyobb hibájának tartotta, hogy »... Geiza bácsi nem stílusművész«, majd lejjebb: »... a regény biztos lélektani vázát olyan sután, naivul, sokszor szegényesen fűdi be a belletrisztika stuccójával.«

Szenteleky ekkor már súlyos beteg, de mindvégig »Geiza bácsi« útját kívánta egyengetni a halhatatlanság felé. Csuka Zoltánnak írta, hogy első-sorban Farkas Geizát ajánlaná a jugoszláviai magyar írók közül a Pen Klub tagságára, mert »igazi, aktív, vajdasági írónak« tartotta.

Művelődéstörténetünk feladata lenne még sok-sok adatot felderíteni Farkas Geiza életéről és munkásságáról.

VAJDASÁG A FEJNÉLKÜLI EMBER CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Majtényi Mihály érdekes és szellemes Bige Jóska-regényei mellett ez a regény is figyelemre méltó adatokat közöl a két háború közötti vajdasági életről, emberekről. Majtényi sokkal messzebbről, a századforduló tájáról indította útnak Bige Jóskát, a jellegzetes vajdasági kisembert, Farkas Geiza Nagybáti Györgyöt egy közelebbi, de sokkal izgalmasabb korszakba helyezi. A regény cselekménye 1929—1932 között játszódik, amikor a gazdasági világválság hazánkat sem kerülte el.

A regény főhőse fakereskedő, úgynevezett konjunktúralovag, aki alacsony sorból küzdötte föl magát rövid idő alatt a társadalom jómódú polgári köreibé. Úgy meggazdagodott, hogy a város egyik legtekintélyesebb embere lett. Vagyonának eredete homályos, de ez nem zavarja a kisváros polgárait, »intelligenciáját«, szívesen barátkoznak a pénzes, ennél-fogva tekintélyes emberrel.

Az első világháború utáni konjunktúra kedvezett a gyors vagyonszerzésnek ezen a tájon, ahol igen későn indul meg a polgárosodás, a városi élet. Az itteni polgárság ugyanabban a »betegségben« szenved, mint a magyarországi. Ahogy pénzre, tekintélyre tesz szent, elkezdí utánozni a dzsentrí életét. Rendszerint rangosabb családból házasodik, barátaival a kaszinóba jár, kávéházi murikat rendez, s újabb vállalkozások helyett kártyára, italra, szeretőre költi a pénzét.

A gazdagodási hullámot megakasztja a gazdasági válság. Nagybáti is kénytelen szembenézni a problémákkal, mert a gazdasági krízis szociális problémákat hoz magával.

124. oldal: »Ott feküdt a főnök előtt a munkások névjegyzéke, mely fölött mint egy sorspallost tartotta veres ceruzáját. Milyen csekélyke mozdulat lesz ezt az ívre süllyeszteni és azon egy pipajel terjedelméig elrántani! Mégis mindegyik mozdulat egy dolgozó ember, egy elégedett család fekete nyomorba omlását, sőt talán pusztulását is jelentette. Mert akit ma elbocsátanak állásából, legyen különben legközségesebb testi vagy legminősítettebb szellemi munkás, ugyan hol talál az újabb megélhetést?...

— A Mirkót is elbocsássuk? Hiszen a fiatalabbak közül való, nem is családos. De nagyon használható, egyformán jól beszél szerbül, magyarul, németül, románul. Talán még lehetne...

— Nem — felelte a főnök határozottan. — Ez a szerb léte-re szőke legény azok közé tartozik, akik többet tudnak, mint kell. Maga nem figyelte talán, micsoda bosszúálló szemeket szegez rám, valahányszor olyasvalamit rendelék el, ami nekik nem tetszik, vagy mindjárt nem adok nekik mindent oda, amit követelni eszükbe jut. Kommunista vagy valamely személyes ellenségem felbujtottja.«

A szociológus Farkas Geiza érezteti regényében, hogy az SZHSZ királyságban a társadalmi feszültség szinte tapinthatóan növekszik az 1930-as évek elején. A kormány csak részben gondoskodott a föld nélküli parasztságról, nem tudta elhelyezni, munkához juttatni a kezdetleges iparral rendelkező országban. A munkanélküliek száma egyre gyarapodik. A munkások elégedetlenségével, szervezkedésével lépten-nyomon találkozunk a regényben. Rosszul öltözött sihederek nyugtalanítják különös betöréseikkel a várost. Az újságok is foglalkoznak a rejtélyes betörőkkel, akik nem visznek el semmit, csak mindent felforgatnak. A sihederek örömmel állapítják meg: »Ezt jól csináltuk, szepegnek a burzsujok. De most egy időre elég ebből — szólt szemmel látható vezetőjük, a szőke Mirkó.« — Az alábbi jelenet is egy jellemző képet villant föl a munkáskor életéből.

71. oldal: »A telepudvar közepén a felügyelő és a sikertelenül beajánlott ember lehorgasztott fejjel álltak. A többi munkás azonban halkán, de izgatottan tárgyalta az előttük lejátszódó jelenetet.

— Azt mondja az öreg, hogy nem kell új ember, mi mendent elvégzünk. No igen, de megszakadásig dolgozunk is mindennap, azért a húsz dinárért. Túlóra nincs már, ezt se mi nem vállalnánk, sem ő nem fizetné meg. De úgy tudja a dolgot beosztani, hogy egyikünk sem állhat, pihenhet meg egy pillanatra sem, amikor egy fuvar bejön, már mindjárt négyen rakjuk le, másik négy felrakásozza, harmadik négy a fűrészhöz viszi és ez így megy egész nap; éppen hogy ebédelnünk szabad.

— Pedig ő jól tudja, milyen az, ő is csinálta.

— Majd fogja talán megint — szólalt meg Nikolics Mirkó a hirtelen szőke, mégis sötét pillantású ifjú, aki máskor is fenyegetődött, bár a Karcsi kosarát készségesen elvitte volt —, ez egy kicsit tőlünk is függ.

— Mindenesetre — mondta ki egy másik mindnyájuk határozatát — ezután igazán csak annyit dolgozunk, hogy meglássék.

— Na igen, napi húsz dinár, ennél több nem jön, még ha ölszám fizetnek is, és ezért csupa óriások jönnek ide és azok is holtra dolgozzák magukat. Még ezt a keveset is sajnálják a munkásembertől.

— Dolgozni, emberek! Diskurálni azután is lehet — találta meg a szavát az öreg felügyelő, mialatt az elutasított munkáskereső kikullogott a telep kapuján.«

A gazdasági válság idején világszerte családok és vállalkozások jutottak csődbe, amelyből szinte mindenki megpróbált menekülni. Mik voltak a menekülés lehetőségei? Általában külföldre szöktek a megmaradt tőkével, vagy az öngyilkosságba menekültek. De ezen a tájon gyakori volt a gyűjtögetés is. A nagy összegre biztosított malmot, fatelepet, gabonás üzletet felgyűjtötták. Eleinte fizetett is a biztosító, de amikor rádöbbenetek arra, hogy gyanús körülmények között ütött ki a tűz, a biztosító is óvatosabb lett. Áapos tűzrendészeti vizsgálatot kért, és minden gyanús dologba belekapaszzkodott, hogy egyáltalán ne kelljen a kárt megtéríteni, vagy csak egy kisebb összeget.

140. oldal: »Fejcsóválást okozott annak a megállapítása, hogy a telep a Turska Immobiliére társulatnál tökéletesen, sőt fölösen biztosítva volt; ami éppen a mostani üzleti pangás idején óriás szerencsévé varázsolta a csapást; a társulat képviselője mindjárt ki is jelentette, hogy bármennyire

tiszteli Nagybáti György személyét, bármily kevéssé jut eszébe. gyűjtogatással gyanúsítani — a kérdés ezen oldalának tisztázásáig a biztosítási összeget nem folyósíthatja.

A nagykereskedőt a szélhűdés környezte, mikor ezt a hírt meghallotta.«

A hatóságnak gyakran jó ürügyként szolgáltak ezek a gyűjtogatások, mert megadták a lehetőséget, hogy néhány »gyanús« személyt, merész szavú, kommunista munkást letartóztasson.

Nemcsak a vállalkozók, a polgárság élt át jelentős megrázkódtatást, hanem a nagybirtokosok, a bánsági nábobok is. A regényből kiviláglik, hogy ebben az időben küzdöttek a vajdasági nagybirtokosok azért, hogy mindenáron kijátsszák az agrárreformot. A föld nélküli parasztoknak Aleksandar Karadorđević még régensi minőségében földet ígért. 1920 és 1936 között a földreformról számos törvény és törvényerejű rendelet jelent meg. Az SZHSZ királyságban azonban nem tudták teljesen végrehajtani a földreformot. A kormány politikája nem volt következetes, csak félmegoldások születtek, illetve a tulajdonosok részéről a különböző spekulációk gátolták az óriás birtokok felosztását. Leggyakrabban azzal manővereztek, hogy valahonnan pénzt szerezve korszerű gazdasági épületeket emeljenek, modern gépeket szerezzenek be, és akkor mint mintagazdaság igényt tartottak a fölmentésre. Bizonyosságul idézzük a regény egy érdekes beszélgetését Vucetics Bátor földbirtokos és Nagybáti fakereskedő között.

82. oldal:

»— Szeretnék veled egyszer tüzetesebben beszélni. Tanyáimon építenem kell — tudod, e nélkül az agrárreform nem fogadja el, hogy mintagazdaság vagyok és nem hagyja meg nekem a szupermaximumot.

— Kérlek, bármikor rendelkezésedre állok. Gyere az irodámba holnap délelőtt, megejtjük a számításokat.

— Jaj, holnap nem lehet, már hajnalban el kell utaznom Beogradba a kölcsön ügyében.

— Talán holnapután.

— Holnapután sem lehet, mert akkor a Keglevich grófnál kell földet becsülnöm, azután vadászat lesz. Az esti vonattal — halt nem lehet, hisz azután villanyműbizottsági ülés. És azután Zagrebbe kell utaznom, ahol a fiaim vívóversenyen vesznek részt, melyen okvetlen jelen akarok lenni. A verseny után elhelyezem családomat Críkvenicán vagy Blédben — ha onnan hazajövök, majd szakítok magamnak időt az építkezés megbeszélésére... De igaz, akkor már fűlig benne leszünk az aratás-cséplésben. — Ebben a percen egy pincér levelet hozott Bátónak. Bátor: — Na hát itt van, szálláson hullanak a sertések és békétlenkednek a muraközi munkások; holnap oda kell kimennem, minden tervem felbőruult.»

A regényben számos olyan jelenet elevenedik meg előttünk, amelyből a régi vajdasági kisvárosok életének egy-egy jellegzetes mozaikja tárul elénk: a vásárok színes forgataga, ahol minden elképzelhető árut lehet kapni, olcsóbban is, mint a boltokban. Látjuk a bosnyák ruhás kereskedőket, akik hasukon hordják a »bódét«, a burek- és bózaárusokat, a gyorsfényképészt, a körhintát.

Nem maradhat ki a korképből a névtelen levelek divatja sem, amely az itteni polgárság körében volt az irigységnek egyfajta kifejezője és eszköze. Virágozik a pletyka, ahogyan Farkas is megjegyzi: »Pletykában a földgömbnek ezen a pontján sohasem volt hiány...« A névtelen leveleket, pletykákat olykor még az 1930-as években is párbaj követte, bár ennek a legnagyobb titokban kellett lezajlania, mert az akkori jugoszláv törvények szerint is szigorúan büntették a párbajozókat.

Az akkori közigazgatásról is ide kívánczik egy ironikusan ábrázolt részlet.

53. oldal: »Akkoriban egyik képviselő-testületi ülésnek különösen érdekes tárgysorozata volt, mert az új közigazgatásfőnek kellett megmutatnia, hogy a városban mindennel foglalkozik, mindenre nézve vannak eszméi, javaslatai. Javasolta tehát, hogy a Králya Alekszandra uccában vágják ki az akácfaakat, ellenben a Králya Petra uccában ültessenek ilyeneket. Hogy a városi hivatali helyiségeket szereljék fel porszívókkal és légermetezőkkal. Hogy a dögter felé vezető utat kövezzék ki. Hogy ezután a községi szolgák és rendőrök idején kapják ruházatukat, tehát a télit május, a nyárit november elején. Hogy az elcsúfító újságosbódékat távolítsák el az utcákról és terekről, ellenben a közutak fölé rogaska-szlatinai stílusban ivócsarnokfélét építsenek. A város több útvonalán élelmiszer-elárusító sátrakat emeljenek a vidékről bejövők kényelmére, ellenben a nyilvános illemhelyek felállítására vonatkozó indítványt mint időszerűtlent vessék el.«

Sorolhatnánk még tovább a nevetséges intézkedéseket, amelyeket a testület tagjai figyelmetlenül és egymás között sugdolózva hallgattak végig, s csak akkor elevenedtek fel, ha valamilyen bérletről, üzletről, kereseti lehetőségről esett szó.

A cselekmény színhelyei hazánk különböző helyiségei. A várost, amelyhez Nagybáti élete fűződik, azonosíthatjuk Becskerékkel. Ráismerünk a Bega-partra, a töltésre, a füzesre, a korzóra, amelynek egyik kedvenc találkozóhelye volt a sarki cukrászda. Ebből a városból jártak a fiatalok vasárnaponként kirándulni Acskára (Écskára), vagy Szlavónkemenesre (Slankamenre). Sok magyarázatot nem kell fűznünk ezekhez a nevekhez, noha az író kissé elferdíti őket. A távolabbi helységek neve viszont eredeti alakjában kerül a történetbe. Hallunk Banja Lukaról, Zagrebról, Crikvenicáról ugyanúgy, mint Beogradról, Brodról, Vukovárról.

A regény társadalmi körképe, színhelyei múltunkról adnak hűséges és átfogó képet. De ami még inkább megragadhatja az olvasót, az az objektív ábrázolási mód, ahogyan az író felvonultatja a sok nemzetiségű Vajdaság magyar, szerb, horvát, német, zsidó, emigráns orosz lakosait.

Ha nemzetiségi szempontból csoportosítjuk a szereplőket, érdekes megoszlást figyelhetünk meg. Iparos, kereskedő, szabad foglalkozású értelmiségi lehetett mindenki, de hatósági személy csak a szláv nevű, illetve szerb. — Nagybáti György, a főszereplő magyar, de baráti köréhez tartozik: Rosner folyamhajókapitány, Fehérics szabómester, Erdeljan fűszeres, Kienmann fogász. Már a nevekből ítélhetünk, nemzeti hovatartozás szerint heterogén ez a társaság. Leggyakrabban Szokolovics vendéglőjében jönnek össze, ahová belgrádi és budapesti lapok egyaránt járnak. De akár ebben a vendéglőben, akár Szvircsánszkinál a város sok érdekes lakosát figyelhetjük meg. Itt megfordul mindenki, aki valamilyen fontosabb szerepet

tölt be a városban, Hodek Pali, a névtelen levél írója éppúgy, mint Masi-revics rendőrkapitány, Gorkovics Bozsidár, az egykori híres sportember, Mokrenko Szergej emigráns orosz ügyvéd, Süsslich cukorgyáros, Schuster könyvkötő, Jovánovics adótiszt, Molerics építővállalkozó, Pataki szűcsmester, Istenes doktor vagy Gyávai fülorvos. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy Farkas néha nagyon ötletes beszélő nevekkel látja el szereplőit (Szvircsánszki — vendéglős, Süsslich cukorgyáros stb.).

Vajdaság már századok óta természetes élettere volt a különböző nemzeteknek. Farkas jól látja, ismeri és érti az itteni embereket; ez világosan látszik az elmondottakból. Végül hadd álljon itt még egy részlet bizonyítékkul. Az érettségi bankettől szól ez a fejezet.

81. oldal: »Az ifjúság elvégezte vacsoráját, elhangzottak — legalább négy nyelven — az öregek buzdító és a fiatalok ígérő beszédei. Megindult a tánc — igazi fűzerek keringtek élő virágokból, melyek egyikén sém volt még a fonnyadásnak, tehát az igazi érettségnek egyetlen jele-nyoma sem. — Milyen sokat táncol a Jancsi gyerek azzal a Milicával? — Azok már komolyan szerelmesek egymásba, az egész életen így akarnának együtt végigtáncolni. — Schillerrel együtt kívánnánk nekik, bár teljesebben a kívánságuk, örökké tartana tiszta szerelmük, boldogságuk!«

Sokat látott, sokat tapasztalt Farkas Geiza. Nem tartozott az élvonalba, de nem nevezhetjük jelentéktelen embernek, írónak sem. Amikor rá emlékeztetünk, ezt nemcsak kegyeletből tesszük, és nemcsak azért, hogy nevét, munkásságát ne nyelje el a teljes feledés, hanem azért is, hogy figyelmeztessünk: jugoszláviai magyar irodalmunknak sok érdekes, értékes emléke van, amelyeknek föltánásán, rendszerezésén mindannyiunknak fáradoznunk kell.

